

*Dr hab. Janusz Raglewski, prof. UJ**

Odpowiedzialność karna za zniesławienie na sali sądowej

1. Spośród licznych podejmowanych przez Jubilata zagadnień badawczych ważne miejsce zajmuje tematyka ochrony czci z perspektywy regulacji prawa karnego¹. Jako że stanowi przedmiot zainteresowań naukowych także piszącego te słowa, wybór tematu pracy do Księgi Jubileuszowej Pana Profesora Witolda Kuleszy był oczywisty. Nie zdecydowałem się jednak na podjęcie któregoś z problemów cieszących się szczególnie dużą popularnością, takich jak chociażby: zasadność penalizacji zniesławienia², odpowiedzialność karna dziennikarzy za przestępstwo

587

* Uniwersytet Jagielloński, Wydział Prawa i Administracji, Katedra Prawa Karnego.

¹ W. Kulesza, *Zniesławienie i zniewaga. Ochrona czci i godności osobistej człowieka w polskim prawie karnym – zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1984; idem, *Prawnokarna ochrona dobrego imienia osób uczestniczących w życiu publicznym*, [w:] S. Waltoś (red.), *Problemy kodyfikacji prawa karnego. Księga ku czci profesora Mariana Cieślaka*, Kraków 1993; idem, *Ochrona dobrego imienia człowieka przed zniesławieniem w przyszłym polskim kodeksie karnym*, [w:] J. Tylman (red.), *Reforma prawa karnego*, Łódź 1994; idem, *Glosa do wyroku SN z dnia 11 grudnia 1996 r.*, III KKN 98/96, „Palestra” 1997, nr 9; idem, *Odpowiedzialność za zniesławienie i zniewagę w polskim prawie karnym*, [w:] A.J. Szwarc (red.), *Prawnokarne granice dopuszczalnego pomawiania. Materiały Zjazdu Katedr Prawa Karnego* (Gniezno, 26–29 września 2006 r.), Poznań 2008; idem, *Prawnokarna ochrona dobrego imienia osób pełniących funkcje publiczne w świetle wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 12 maja 2008 r. i nowelizacji kodeksu karnego z dnia 5 listopada 2009 r.*, [w:] V. Konarska-Wrzosek, J. Lachowski, J. Wójcikiewicz (red.), *Węzłowe problemy prawa karnego i kryminologii i polityki kryminalnej. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Andrzejowi Markowi*, Warszawa 2010; idem, *Zniesławiający zarzut „kolaboracji” a ochrona dobrego imienia osoby w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, [w:] M. Bojarski, J. Brzezińska, K. Łucarz (red.), *Problemy współczesnego prawa karnego i polityki kryminalnej. Księga jubileuszowa Profesora Zofii Sienkiewicz*, Wrocław 2015; idem, *Przestępstwa przeciwko czci i nietykalności cielesnej*, [w:] J. Warylewski (red.), *System Prawa Karnego. Tom 10. Przestępstwa przeciwko dobrom indywidualnym*, Warszawa 2016; W. Kulesza, J. Kulesza, *Usprawiedliwione naruszenie czci człowieka w polskim i niemieckim prawie karnym*, [w:] S. Waltoś (red.), *Księga dedykowana dr Ewie Weigend*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2011, t. XV.

² Zob. m.in.: A. Bodnar, *Zniesienie odpowiedzialności karnej za zniesławienie i zniewagę*, [w:] M. Wyrzykowski (red.), *Prawa stają się prawem. Status jednostki a tendencje rozwojowe*

z art. 212 k.k.³, karnoprawna ochrona dobrego imienia osób publicznych⁴ czy też odpowiedzialność za umieszczenie w Internecie treści o charakterze zniesławiającym⁵. Niniejsze krótkie opracowanie dotyczy natomiast kwestii związanych z przypisywaniem odpowiedzialności karnej za zniesławienie osobom, które uczestnicząc w jakimkolwiek charakterze w postępowaniu sądowym (np. pełniąc funkcję orzeczniczą, będąc stroną postępowania czy też zeznając jako świadek), formułują (w pismach procesowych bądź oświadczeniach składanych ustnie) wyrażenia godzące w dobre imię innych osób. Czy zatem przykładowo strona postępowania sądowego, realizując swoje prawa procesowe, ryzykuje odpowiedzialnością karną za zniesławienie? A czy świadek, składając zeznania negatywnie obrazujące osobę oskarżonego, musi liczyć się ze skierowaniem

prawa, Warszawa 2006; P. Jóźwiak, *Prawnokarna ochrona czci a postulaty uchylenia bądź rewizji art. 212 kodeksu karnego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2009, z. 3; M. Flis-Świeczkowska, T. Snarski, *Legislacyjny hard case – wokół propozycji dekryminalizacji zniesławienia*, „Przegląd Legislacyjny” 2012, nr 2; P. Malec-Lewandowski, *Problematyka konstytucyjności penalizacji zniesławienia*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2012, nr 2; K. Wielichowska-Opalska, *W obronie art. 212 k.k., czyli jak przekonać korzystających z prawa do krytyki, że nie grozi im odpowiedzialność karna za zniesławienie*, [w:] W. Cieślak, S. Steinborn (red.), *Profesor Marian Cieślak – osoba, dzieło, kontynuacje*, Warszawa 2013; A. Żurakowska, *Zasadność utrzymania art. 212 kodeksu karnego*, „Państwo i Prawo” 2015, nr 9.

³ Zob. m.in.: E. Czarny-Drożdżejko, *Dziennikarskie dochodzenie prawdy a przestępstwo zniesławienia w środkach masowego komunikowania*, Kraków 2005; M. Derlatka, *Wolność prasy a ochrona czci*, „Jurysta” 2008, nr 9; D. Sześciło, *Paragraf 212. Karanie dziennikarzy za zniesławienie w polskiej praktyce*, Warszawa 2009; L. Garlicki, *Wolność wypowiedzi dziennikarza – przywileje i odpowiedzialność*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2010, nr 1; J. Rupa, *Zniesławienie a dozwolona krytyka dziennikarska wobec osób publicznych*, „Prokuratura i Prawo” 2008, nr 11; M. Howiecki, *Pomawianie i swoboda dziennikarska*, [w:] A.J. Szwarc (red.), *Prawnokarne granice dopuszczalnego pomawiania. Materiały Zjazdu Katedr Prawa Karnego (Gnieźno, 26–29 września 2006 r.)*, Poznań 2008; A. Młynarska-Sobaczewska, *Nieprawda a bezprawność. Wybrane zagadnienia z praktyki określania granic wolności prasy*, „Przegląd Sejmowy” 2008, nr 2; M. Warchoł, *Szczególna staranność dziennikarza a karalność zniesławienia*, „Palestra” 2013, nr 9; P. Kosmaty, *Aspekty karne działalności medialnej*, Warszawa 2017.

⁴ Zob. m.in.: L. Gardocki, *Osoba publiczna musi mieć twardszą skórę*, „Rzeczpospolita” z dnia 19 sierpnia 1999 r., nr 190; J. Rupa, *Zniesławienie...*; J. Sieńczyło-Chlabicz, *Granice dozwolonej krytyki działalności osób pełniących funkcje publiczne*, „Państwo i Prawo” 2006, nr 6; eadem, *Dozwolona krytyka prasowa osób pełniących funkcje publiczne w orzecznictwie ETPCz*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2007, nr 4; J. Skrzydło, *Wolność słowa a ochrona prywatności osób powszechnie znanych w orzecznictwie ETPCz*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2009, nr 7; H. Zięba-Załucka, *Granice (nie tylko konstytucyjne) krytyki osób sprawujących funkcje publiczne*, „Przegląd Sądowy” 2005, nr 7–8.

⁵ Zob. m.in.: A. Bojańczyk, *Ściganie zniesławień i zniewag internetowych*, „Edukacja Prawnicza” 2007, nr 2; T. Fołta, A. Mucha, *Zniesławienie i znieważenie w Internecie*, „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 11; B. Woźniak, *Internetowy czat w świetle prawa karnego*, „Prokuratura i Prawo” 2011, nr 1; J. Potulski, *Wolność słowa w Internecie*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2009, nr 2.

przeciwko niemu aktu oskarżenia o pomówienie? Czy na ryzyko odpowiedzialności z art. 212 k.k. narażony jest także oskarżyciel składający do sądu akt oskarżenia wobec faktu późniejszego uniewinnienia objętej nim osoby? Wreszcie można wskazać sytuację, gdy orzekający w składzie sądu pierwszej instancji sędzia wyda wyrok skazujący oskarżonego, który zostanie następnie uniewinniony w postępowaniu odwoławczym. Udzielnie odpowiedzi na powyższe pytania nie ma wyłącznie znaczenia teoretycznego, gdyż praktyka zna przypadki skazania świadka za zniesławienie ze względu na treść jego zeznań⁶ czy też wszczęcia procedury w kierunku uchylenia immunitetu sędziowskiego w związku z zamiarem skierowania przeciwko sędziemu aktu oskarżenia o dopuszczenie się w ramach działalności orzeczniczej zniesławienia innych osób.

2. W orzecznictwie sądów dyscyplinarnych rozważano kwestię ewentualnej odpowiedzialności sędziego, z perspektywy m.in. art. 212 k.k., za użyte przez niego sformułowania, zarówno w przedstawionych ustnie motywach, jak i zawarte w pisemnym uzasadnieniu orzeczenia⁷. Prezentowany jest pogląd, zgodnie z którym: „Sędzia (członek składu orzekającego) nie może być pociągnięty do odpowiedzialności karnej za sformułowania użyte w celu uzasadnienia orzeczenia”⁸. Akcentuje się bowiem, że:

Sędzia w składzie orzekającym nie działa we własnym imieniu, ale z mocy nadanej władzy sądenia wydaje orzeczenia w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej. Ma on nie tylko prawo, ale i obowiązek dokonywać, opartej na wystarczającej podstawie faktycznej, oceny działań i zaniechań, a także cech charakteru osób występujących w postępowaniach sądowych. Jeżeli zatem sędzia działa w granicach określonych prawem i w swoich wypowiedziach oraz uzasadnieniach orzeczeń nie przekracza ogólnie przyjętych i akceptowanych we współczesnym społeczeństwie norm, determinowanych rodzajem sprawy oraz celem danej czynności procesowej, a ponadto potrzebą argumentacji, to tym samym nie popełnia przestępstwa zniesławienia albo znieważenia⁹.

589

⁶ <http://www.hfhr.pl/so-w-lublinie-swiadek-znieslawil-oskarzonego-podczas-rozprawy/> (dostęp: 4.02.2020).

⁷ W. Kozielowicz, *Odpowiedzialność sędziego za sformułowania zawarte w uzasadnieniu orzeczenia*, [w:] M. Mozgawa (red.), *Przestępstwa przeciwko czci i nietykalności cielesnej*, Warszawa 2013.

⁸ Uchwała Sądu Najwyższego – Sądu Dyscyplinarnego z dnia 15 lutego 1990 r., NSD 5/89, cyt za: W. Kozielowicz, *Odpowiedzialność...*, s. 244. Z uzasadnienia tej uchwały wynika, że w razie, gdy użyte sformułowania nie wykraczają poza rzeczową potrzebę uzasadnienia podstawy faktycznej orzeczenia, ze względu na brak zamiaru sporządzającego uzasadnienie orzeczenia, nie mogą stanowić podstawy pociągnięcia sędziego do odpowiedzialności karnej.

⁹ Uchwała SN z dnia 6 lipca 2016 r., SNO 25/16, Lex nr 2066020.

A zatem

sformułowana przez sędziego ocena zeznań świadka jako niewiarygodnych, niezgodnych z prawdą, nawet kłamliwych może być odebrana jako wypowiedź o charakterze zniesławiającym; zdyskwalifikowanie opinii biegłego jako niefachowej i wewnętrznie sprzecznej zapewne podważa zaufanie do wykonywania działalności biegłego. Wypowiedzi tego rodzaju zawarte w uzasadnieniu orzeczenia lub wypowiedziane w trakcie przedstawiania ustnych motywów ogłoszonego wyroku nie stanowią jednak z reguły przestępstwa, pozbawione są cechy bezprawności, stanowią bowiem realizację obowiązków nałożonych na sędziów. Wyjątkowo jednak można uznać zachowanie sędziów za zniesławiające i stanowiące przestępstwo. Wykazać jednak trzeba, że konkretne działanie wykroczyło poza granice uprawnień i obowiązków wynikających ze sprawowania urzędu sędziego. Trzeba wykazać, że sędzia miał zamiar zniesławienia, że pod pozorem dokonywania czynności służbowych, w rzeczywistości chciał poniżyć daną osobę w opinii publicznej lub narazić ją na utratę zaufania potrzebnego dla danego stanowiska, zawodu lub rodzaju działalności¹⁰.

Zawarcie w ustnych motywach bądź pisemnych uzasadnieniach decyzji procesowych sformułowań godzących w dobre imię innej osoby, ale niewykraczających poza prawnie uznane kompetencje, nie może stanowić podstawy odpowiedzialności karnej z art. 212 k.k. Odmienną ocenę prawnokarną mielibyśmy wówczas, gdyby inkryminowane stwierdzenia wykraczały poza meritum sprawy, zostały sformułowane w niewłaściwej formie i podyktowane były zamiarem poniżenia innej osoby¹¹. Przykładowo nie może uzasadniać odpowiedzialności karnej z art. 212 k.k. samo prowadzenie postępowania i wydanie rozstrzygnięcia w sytuacji, gdy w przekonaniu oskarżyciela prywatnego już z treści sformułowanych wobec niego zarzutów wynikała ich oczywista bezzasadność. Choć przedstawione tezy odnoszą się bezpośrednio do sędziów, tak samo należy prawnokarnie wartościować zachowanie osób sprawujących, na podstawie przepisów ustawowych, funkcje orzecznicze w innych organach, jak chociażby komisjach dyscyplinarnych¹².

¹⁰ Uchwała SN z dnia 30 listopada 2016 r., SNO 49/16, Lex nr 2194888. Zob. także: „Zachowanie sędziego wyrażające się w zawarciu w uzasadnieniu postanowienia w sprawie ustanowienia pełnomocnika z urzędu stwierdzeń, że strona zna przepisy prawa i potrafi z nich korzystać w sposób wpływający na korzystne dla pozwanego wydłużenie toku postępowania i że do niedawna prowadziła działalność gospodarczą polegającą na udzielaniu klientom porad prawnych, nie wypełnia znamion zniesławienia (art. 212 § 1 k.k.), bądź zniewagi (art. 216 § 1 k.k.)” – uchwała SN z dnia 18 października 2016 r., SNO 45/16, Lex nr 2148648.

¹¹ W. Kozielewicz, *Odpowiedzialność...*, s. 241.

¹² Zob. m.in.: art. 278–281 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2020 r. poz. 85 ze zm.).

3. Oba typy zniesławienia z art. 212 § 1 i 2 k.k. mają charakter powszechny. Niektórzy uczestnicy postępowania sądowego, tj. adwokaci¹³, radcowie prawni¹⁴, rzecznicy patentowi¹⁵, nie mogą jednak ponosić odpowiedzialności karnej za ten typ czynu przestępnego ze względu na przyśługający im immunitet materialny. Chodzi o popełnione przez nadużycie wolności słowa przy wykonywaniu czynności zawodowych (takich jak przykładowo sporządzanie pism procesowych, formułowanie ustnych oświadczeń w trakcie postępowania sądowego, zadawanie pytań przesłuchiwanym osobom), stanowiące ścigane z oskarżenia prywatnego m.in. zniesławienie strony postępowania, jej pełnomocnika lub obrońcy¹⁶, kuratora, świadka, biegłego lub tłumacza¹⁷. Za dopuszczenie się takiego czynu grozi wymienionym kategoriom osób tylko odpowiedzialność dyscyplinarna. Jako *ratio legis* powyższego rozwiązania wskazuje się m.in. okoliczność, że sprawdzanie prawdziwości informacji podawanych przez klienta nie jest obowiązkiem adwokata oraz radcy prawnego¹⁸. Pamiętać należy, że immunitet materialny nie „neutralizuje” faktu realizacji przez osobę, której on przysługuje, znamion typu czynu zabronionego. Konsekwencją jego istnienia jest tylko to, że choć osoba wyczerpała swoim zachowaniem znamiona takiego czynu, nie będzie za to ponosiła odpowiedzialności karnej. Co ciekawe, przestępstwo zniesławienia nie zostało objęte immunitetem materialnym przysługującym prokuratorowi, który nadużyłby wolności słowa w stosunku do strony, jej pełnomocnika lub obrońcy, kuratora, świadka, biegłego lub tłumacza¹⁹.

¹³ Art. 8 ust. 2 ustawy z dnia 26 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze (Dz.U. z 2019 r. poz. 1513 ze zm.).

¹⁴ Art. 11 ust. 2 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych (Dz.U. z 2020 r. poz. 75 ze zm.).

¹⁵ Art. 11 ust. 2 ustawy z dnia 11 kwietnia 2001 r. o rzecznikach patentowych (Dz.U. z 2019 r. poz. 1861).

¹⁶ Obrońca nie został wymieniony w art. 11 ustawy odnoszącej się do rzeczników patentowych.

¹⁷ Podmiot pokrzywdzony zniesławieniem musi przynależeć do wymienionego kręgu osób w czasie popełnienia czynu karalnego. W wypadku, gdy osoba pokrzywdzona uzyska ten status dopiero w przyszłości bądź też w ogóle nie może być zakwalifikowana do żadnej z wymienionych kategorii, wówczas sprawca może ponieść odpowiedzialność zarówno karną, jak i dyscyplinarną (uchwała SN z dnia 24 lutego 1998 r., I KZP 36/97, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Izba Wojskowa” 1998, nr 3–4, poz. 12).

¹⁸ M. Surkont, *Z zagadnień karnej ochrony czci*, „Nowe Prawo” 1977, nr 9, s. 1202.

¹⁹ Art. 137 § 4 ustawy z dnia 28 stycznia 2016 r. – Prawo o prokuraturze (Dz.U. z 2019 r. poz. 740 ze zm.). Jak pisze R.A. Stefański: „Być może ustawodawca kierował się tym, iż prokurator, w odróżnieniu od adwokata i radcy prawnego, ma szersze możliwości sprawdzenia danych, które mogą stać się podstawą wypowiedzi zniesławiającej. Być może uznał także, iż prokurator powinien w mniejszym zakresie kierować się w swych

4. Zagadnienie dopuszczalności ponoszenia odpowiedzialności karnej za zniesławienie przez uczestników postępowania sądowego, za wypowiedzi dokonane w trakcie jego trwania, od dłuższego czasu jest obecne w judykaturze. Odwołując się do jej dorobku, wskażmy wybrane tezy orzecznicze, rozpoczynając od ujętego ogólnie stwierdzenia, zgodnie z którym: „nie stanowią zniesławienia oświadczenia i wypowiedzi będące realizacją uprawnień opartych na prawie. Dotyczy to w szczególności krytycznych ocen wyrażonych w opiniach służbowych, skargach, pismach procesowych, krytyce naukowej, artystycznej itp.”²⁰. Podobnie, nie mogą być podstawą odpowiedzialności karnej z art. 212 k.k. „oświadczenia składane w uzasadnieniu lub w obronie praw (np. skargi sądowe, odpowiedzi na zarzuty procesowe, zażalenia, doniesienia pokrzywdzonych o przestępstwie)”²¹.

Nie można upatrywać znamion przestępstwa zniesławienia w samym wytoczeniu oskarżenia o popełnienie konkretnego przestępstwa, także wtedy, gdy postępowanie karne nie kończy się wyrokiem skazującym. Złożenie aktu oskarżenia o czyn ścigany z oskarżenia prywatnego jest, co oczywiste, ustawowym uprawnieniem oskarżyciela prywatnego. Niezależnie od tego, jak sąd rozstrzygnie w przedmiocie złożonego oskarżenia, samo jego wniesienie nie może być uznane za działanie bezprawne, a tym samym przestępne²².

592

Zastrzega się jednak, iż nie można podzielić poglądu,

że zniesławienie, także w formie pisemnej, jest czynem niekaralnym, jeśli dokonane zostaje w procesie, ze względu na zbyt daleko idącą [...] wręcz niedopuszczalną generalizację. Nie można uznać, że w granicach dozwolonego zachowania się w procesie wolno zarzucać innej osobie popełnienie przestępstwa bez podania dowodów, na których zarzut taki jest formułowany²³.

W orzecznictwie wypracowano także bardziej szczegółowe wymogi, warunkujące brak odpowiedzialności karnej za zniesławiające wypowiedzi uczestników postępowania sądowego. Wskazuje się, aby zamiarem sprawcy nie było wyłącznie naruszenie dobrego imienia innej osoby. A zatem: „Realizowanie prawa do krytyki w pismach procesowych, skargach,

wystąpieniach emocjami”. Zob. R.A. Stefański, *Komentarz do art. 212*, [w:] R.A. Stefański (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Legalis 2019, teza 58. Nie bez racji wskazuje się jednak, że prokurator w przedstawionych sytuacjach nie podlega odpowiedzialności karnej za zniesławienie, gdyż „wykonując swe obowiązki służbowe, w trybie określonym przepisami Kodeksu postępowania karnego, działa pierwotnie legalnie, co znaczy, że np. przedstawiając akt oskarżenia, nie »pomawia« osoby” – zob. W. Kulesza, *Przestępstwa...*, s. 1146.

²⁰ Wyrok SN z dnia 23 maja 2002 r., V KKN 435/00, Lex nr 53916.

²¹ Wyrok SN z dnia 18 grudnia 2000 r., IV KKN 331/00, Lex nr 51135.

²² Postanowienie SN z dnia 30 stycznia 2019 r., V KK 439/18, Lex nr 2634542.

²³ Wyrok SN z dnia 20 marca 2018 r., II KK 357/17, Lex nr 2472500.

wnioskach pozbawione jest cech bezprawności, pod warunkiem, że działanie sprawcy nie zmierza wyłącznie do poniżenia osoby, której dotyczy stawiany w piśmie zarzut. To samo należy odnieść do ustnych wypowiedzi w toku postępowania sądowego²⁴. Na taki zamiar „pod pozorem obrony praw wskazywać może nieusprawiedliwiona daną sytuacją forma oświadczeń bądź brak wszelkich dla nich podstaw lub okoliczności oświadczeniom tym towarzyszących”²⁵. Formułowane są również konkretne przesłanki przesądzające o braku odpowiedzialności karnej za wypowiedź pomawiającą w postępowaniu sądowym. Przykładowo: „Nie stanowi zniesławienia zarzut podniesiony w toku procesu sądowego, pod warunkiem że działanie sprawcy zmierza do obrony własnego interesu w sprawie oraz zarzut postawiony jest we właściwej formie i nie zmierza wyłącznie do poniżenia osoby, której został postawiony”²⁶.

5. Z powyższego krótkiego przeglądu tez orzeczniczych wynika, że skierowanie zarzutu godzącego w dobre imię innej osoby musi być przede wszystkim uzasadnione interesem procesowym osoby go formułującej, tj. konkretna wypowiedź powinna stanowić realizację prawa do obrony interesów w postępowaniu sądowym. Wręcz uznaje się za niezbędne stwierdzenie „konieczności obrony interesu uzasadnionego prawnie”²⁷. Musi zatem istnieć związek między wypowiedzią a realizacją określonego prawa bądź obowiązku procesowego. Zasadniczo w sytuacji, gdy osoba broni swego interesu w sprawie, nie może za to ponosić odpowiedzialności karnej.

Ustalenie, że określona wypowiedź zmierza do ochrony interesu w postępowaniu sądowym, wymaga stwierdzenia uzasadnionego subiektywnego przekonania osoby podnoszącej konkretny zarzut, że takie zachowanie jest racjonalne, mogące przyczynić się do osiągnięcia korzystnego

²⁴ Wyrok SN z dnia 17 maja 2017 r., III KK 477/16, „Prokuratura i Prawo” 2017, nr 7–8 (wkładka), poz. 4.

²⁵ Wyrok SN z dnia 7 października 1935 r., III K 1146/35, Lex nr 373130. Jak czytamy w uzasadnieniu tego orzeczenia: „Kodeks karny wyszedł z założenia, że pojęcie bezprawności działania tkwi u podstaw całego prawa karnego i dlatego też pewne oświadczenia, składane nie w zamiarze, chociażby ewentualnym, znieważenia, lecz obronie praw, gdyby nawet obiektywnie miały cechy zniewagi, nie są bezprawne i w związku z tem nie stanowią przestępstwa. Należy atoli podkreślić, że zachodzi to jedynie w wypadku, gdy owe oświadczenia, zawierające treść obraźliwą, lub zniesławiającą inną osobę, rzeczywiście miały na celu wyłącznie obronę praw, nie zaś zmierzały do dotknięcia osobistej godności innej osoby, lub jej zniesławienia pod pozorem obrony praw”.

²⁶ Wyrok SN z dnia 15 września 1970 r., V KRN 311/70, Lex nr 21332; zob. także: wyrok SN z dnia 12 lipca 2007 r., IV KK 75/07, Lex nr 277263; wyrok SN z dnia 26 marca 2015 r., V KK 329/14, Lex nr 1666919; uzasadnienie postanowienia SN z dnia 13 kwietnia 2012 r., IV KK 341/11, Legalis nr 490693.

²⁷ Postanowienie SN z dnia 17 grudnia 2001 r., II KKN 175/00, Legalis nr 333498.

rozstrzygnięcia w postępowaniu sądowym. Chodzi o to, czy „osoba działa w dobrej wierze, a cel, do którego zmierza, jest celem rzeczywistym, a nie pozornym”²⁸. Kryterium to powinno mieć charakter obiektywno-subiektywny. A zatem zarzut obiektywnie służy określonej interesowi procesowemu, jednocześnie zaś osoba go podnosząca jest o tym przekonana. Standard racjonalności należy odmiennie ustalać w wypadku osób będących profesjonalnymi prawnikami, obeznanymi z realiami sali sądowej, niż w stosunku do osób nielegitymujących się doświadczeniem prawniczym. Stronom w procesach sądowych często towarzyszą duże emocje i artykułują nawzajem pretensje, które z obiektywnego punktu widzenia nie mają wiele wspólnego z przedmiotem sprawy, lecz są postrzegane przez nie subiektywnie jako istotne. Należy wykazywać zatem dość dużą dozę tolerancji przy prawnokarnej ocenie tego typu wypowiedzi. Nie oznacza to, rzecz jasna, przyzwolenia na głoszenie stwierdzeń oszczerczych, naruszających elementarne standardy właściwego postępowania. Z tego punktu widzenia warto odnotować sprawę, która doczekała się orzeczenia najwyższej instancji sądowej. W złożonym przez stronę do akt sprawy piśmie procesowym zostały użyte następujące określenia osoby adwokata reprezentującego drugą stronę: „jest kłamcą i maniackalnym oszustem pan adw. [...] – na każdym kroku mataczy oszukuje i kłamie – kłamstwem posługuje się od pierwszych rozpraw – posługiwaniem się oszustwem i wierutnym kłamstwem to jedyna metoda adwokackiej kariery tego Pana”²⁹. Sąd Najwyższy stanął na stanowisku, że: „Pismo skierowane przez oskarżonych służyło niewątpliwie ochronie ich interesu prawnego, o czym świadczy przedstawienie zarzutów dotyczących pełnomocnika uczestniczek Sądowi rozstrzygającemu dział spadku, a nie osobom postronnym”.

Oceniając, z perspektywy podstaw odpowiedzialności karnej opisanych w art. 212 k.k., konkretne stwierdzenia w postępowaniu sądowym istotne jest także to, aby zostały wyrażone we właściwej formie. Znaczenie ma zatem m.in. dobór właściwych formuł językowych, skierowanie ich wyłącznie do sądu rozpoznającego sprawę. Istotne jest również to, czy odnoszą się wprost do materii postępowania, w którym zostały wyrażone³⁰. Użyte sformułowania muszą być oceniane w kontekście całej wypowiedzi, w której zostały pomieszczone. Z całą pewnością prawo do krytyki nie oznacza uprawnienia do posługiwania się inwektywami. Przekroczenie granic dopuszczalnej formy wypowiedzi będzie zwykle uzasadniało odpowiedzialność nie za pomówienie, lecz zniewagę. W uzasadnieniu

²⁸ M. Surkont, *Zniesławienie a przestępstwa przeciwko wymiarowi sprawiedliwości*, „Nowe Prawo” 1982, nr 9–10, s. 84.

²⁹ Uzasadnienie postanowienia SN z dnia 17 grudnia 2001 r., II KKN 175/00, Legalis nr 333498.

³⁰ Wyrok SO w Krakowie z dnia 24 maja 2017 r., IV 1Ka 59/17, niepubl.

powołanego już postanowienia SN z dnia 17 grudnia 2001 r.³¹ dotyczącego sprawy, w której jedna ze stron w postępowaniu sądowym określiła pełnomocnika-adwokata drugiej strony m.in. „kłamcą i maniakalnym oszustem” Sąd Najwyższy wyraził pogląd, zgodnie z którym:

Odrębną kwestią jest natomiast stwierdzone przez Sądy obu instancji przekroczenie wymogów co do formy obrony swoich interesów, która nie może przekraczać granic „dobrych obyczajów”, co podkreślił Sąd Najwyższy w orzeczeniu z dnia 7 października 1935 r. (Zb. Nr 128/36). Co do możliwości uznania zachowania oskarżonych za zniewagę, to Sądy obu instancji słusznie przyjęły, że ze względu m.in. na sposób i okoliczności popełnienia czynu oraz motywację sprawców, społeczna szkodliwość ich czynu jest znikoma³².

Warunek, aby wypowiedź nie miała jedynie na celu poniżenia pokrzywdzonego, jest bardzo minimalistyczny. W praktyce do rzadkości zapewne będą należały sytuacje, gdy działanie byłoby nakierowane wyłącznie na okazanie pogardy drugiemu człowiekowi. Musiałoby to bowiem oznaczać brak zamiaru osiągnięcia innych celów. Zasadna wydaje się zatem korekta, że niekoniecznie wyłącznym, lecz co najmniej podstawowym zamiarem działania sprawcy ma być zniesławienie innego podmiotu³³. W tym kontekście zaznaczymy, że pomówienie należy do kategorii przestępstw umyślnych. Sprawca powinien mieć zatem świadomość, że jego wypowiedź zawiera zarzut zniesławiający pod adresem innej osoby, grupy osób, instytucji, osoby prawnej lub jednostki organizacyjnej niemającej osobowości prawnej. Ponadto musi sobie zdawać sprawę z tego, że podniesienie lub rozgłoszenie takiego zarzutu może potencjalnie narazić podmiot, którego on dotyczy, na poniżenie w opinii publicznej lub utratę zaufania potrzebnego do zajmowania danego stanowiska, wykonywania zawodu lub rodzaju działalności. W płaszczyźnie woluntatywnej zamiaru sprawca powinien chcieć poniżyć podmiot pomawiany lub spowodować utratę przez niego zaufania bądź też na to się godzić.

6. Nie mogą być kwalifikowane jako karalne zniesławienia wypowiedzi o charakterze ocennym. W piśmiennictwie karnistycznym³⁴ oraz judykaturze³⁵ prezentowany jest pogląd³⁶, w myśl którego relewantny na gruncie

³¹ II KKN 175/00.

³² Uzasadnienie postanowienia SN z dnia 17 grudnia 2001 r., II KKN 175/00.

³³ Postanowienie SN z dnia 9 lipca 2013 r., II KK 152/13, Lex nr 1352390.

³⁴ Zob. m.in.: J. Sawicki, *Krytyka a zniesławienie i obraza*, „Państwo i Prawo” 1966, nr 3, s. 257; L. Gardocki, *Europejskie standardy wolności wypowiedzi a polskie prawo karne*, „Państwo i Prawo” 1993, nr 3, s. 17; P. Hofmański, J. Satko, *Przestępstwa przeciwko czci i nietykalności cielesnej. Przegląd problematyki. Orzecznictwo (SN 1918–2000). Piśmiennictwo*, Kraków 2002, s. 26.

³⁵ Zob. m.in. postanowienie SN z dnia 17 sierpnia 2016 r., IV KK 53/16, Lex nr 2087823.

³⁶ Który nie jest jednak powszechnie aprobowany. Odmiennie – zob. m.in.: K. Daszkiewicz, *Zniesławienie a krytyka naukowa*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”

art. 212 k.k. zarzut zniesławiający – w przeciwieństwie do zniewagi – musi być wypowiedzią o faktach, a nie samą sformułowaną na ich podstawie oceną. Normatywne uzasadnienie takiego ujęcia bazuje na brzmieniu art. 213 k.k., z którego wynika, że treść pomawiającego zarzutu musi być możliwa do zweryfikowania w kategoriach prawdy bądź fałszu. Sformułowanie zarzutu w postaci oceny nie realizuje zatem znamion karalnego zniesławienia.

7. Wśród zaprezentowanych we wcześniejszych uwagach przesłanek warunkujących brak odpowiedzialności karnej za zniesławienie w postępowaniu sądowym próżno byłoby szukać wymogu prawdziwości wypowiedzi godzącej w dobre imię innego podmiotu. A zatem konsekwencją podniesienia nieprawdziwego zarzutu nie musi być odpowiedzialność karna za pomówienie. Analizując tę kwestię, warto odwołać się do innej koncepcji przyjętej przez Sąd Najwyższy odnośnie do ustalenia granic karalności za wypowiedzi krytyczne zawarte w skargach. W rudymenarnym dla tej materii wyroku SN z dnia 11 grudnia 1996 r.³⁷ czytamy, że:

Podniesienie przez obywatela w skardze skierowanej do władz zarzutów przeciwko funkcjonariuszom państwowym nie stanowi przestępstwa zniesławienia, nawet jeżeli mogą one poniżyć osoby, których dotyczą, lub narazić na utratę zaufania potrzebnego do wykonywania zawodu lub prowadzenia określonej działalności. Pisanie i kierowanie do odpowiednich organów skarg i wniosków jest bowiem uprawnieniem jednostki subiektywnie broniącej swoich praw, niezależnie od tego, czy jej roszczenia są słuszne, a także niezależnie od tego, czy potrafi ona udowodnić swoje twierdzenia.

W judykacie tym najwyższa instancja sądowa określiła znamiona kontratypu „skargi obywatelskiej” wyłączającego bezprawność naruszenia czci funkcjonariusza publicznego³⁸. Warto zwrócić uwagę, że w ramach tej konstrukcji prawdziwość zarzutów zawartych w skardze może wynikać tylko z subiektywnego, nawet nieopartego na uzasadnionych podstawach, przeświadczenia wnoszącego skargę, że polegają one na prawdzie. Takie ujęcie ma charakter gwarancyjny, gdyż skarżący „występując w obronie swych praw nie zostaną skonfrontowani z zarzutami przestęp-

1963, nr 3, s. 61; B. Kunicka-Michalska, [w:] B. Kunicka-Michalska, J. Wojciechowska, *Przestępstwa przeciwko wolności sumienia i wyznania, wolności seksualnej i obyczajności oraz czci i nietykalności cielesnej*, Warszawa 2001, s. 258–259; M. Surkont, *Zniesławienie i znieważenie w polskim prawie karnym*, Gdańsk 1982, s. 33–34; W. Kulesza, *Zniesławienie...*, s. 37–38; S. Hypś, *Komentarz do art. 212*, [w:] A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Legalis 2019, teza 8.

³⁷ III KKN 98/96, Lex nr 28678.

³⁸ W. Kulesza, *Glosa...*

nego zniesławienia [...], gdy okaże się, że nie potrafią dowieść prawdziwości podniesionych przez siebie zarzutów ani też wskazać podstaw, które uznane zostałyby za uzasadnione dla ich przekonania o zgodności z prawdą treści wniesionej skargi”³⁹.

8. Jednym z trudniejszych zagadnień wymagających rozstrzygnięcia w ramach tytułowej problematyki jest dopuszczalność pociągnięcia do odpowiedzialności karnej za zniesławienie podejrzanego (oskarżonego), który w składanych przez siebie wyjaśnieniach formułuje zarzuty o charakterze zniesławiającym, w szczególności pomawia inną osobę o to, że dopuściła się czynu karalnego bądź była jednym ze współdziałających w jego popełnieniu⁴⁰. W orzecznictwie przyjmuje się, że: „Oskarżony, który w toku swej obrony przytacza nieprawdziwe okoliczności, zawierające przedmiotowe cechy zniesławienia, nie dopuszcza się czynu przestępnego, o ile okoliczności te podniósł w dobrej wierze i w przekonaniu, iż mają one znaczenie dla jego obrony”⁴¹. Czyni się przy tym zastrzeżenie, że z przekroczeniem prawa do obrony mamy do czynienia w sytuacji złożenia „przez oskarżonego przed władzą lub urzędem, powołanymi do ścigania przestępstw, świadomie fałszywego oskarżenia innej osoby o popełnienie zarzucanego mu innego przestępstwa albo współudział w nim”⁴².

W ramach prezentowanej tematyki rozważano problem podniesienia w treści złożonych wyjaśnień zarzutu stosowania przez funkcjonariusza przesłuchującego podejrzanego na etapie postępowania przygotowawczego niedozwolonych metod przesłuchań (art. 171 § 5 k.p.k.). Najwyższa instancja sądowa opowiedziała się za dopuszczalnością w takiej sytuacji przypisania

597

³⁹ *Ibidem*, s. 190.

⁴⁰ Takie zachowanie może stanowić podstawę odpowiedzialności karnej z art. 234 k.k. (uchwała SN z dnia 11 stycznia 2006 r., I KZP 49/05, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Izba Wojskowa” 2006, nr 2, poz. 12). W praktyce zaistnieje konieczność rozstrzygnięcia problemu zbiegu przepisów art. 212 k.k. z art. 234 k.k. penalizującym przestępstwo fałszywego oskarżenia – zob. w tej kwestii: W. Płóciennik, *Charakterystyka zbiegu art. 212 § 1 k.k. i art. 234 k.k. (ze szczególnym uwzględnieniem konsekwencji materialnoprawnych i procesowych)*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2018, z. 1, s. 91–115. „Pomiędzy zakresami znamion zniesławienia z art. 212 § 1 k.k. i fałszywego oskarżenia z art. 234 k.k. zachodzi stosunek wykluczania oparty o zasadę *lex consumens derogat legi consumptae*, stanowiącą jedną z reguł wyłączania wielości ocen. Przepisem pochłoniętym jest tu art. 212 § 1 k.k. [...] Nie ulega wątpliwości, że wypowiedzi zniesławiające w formie fałszywego oskarżenia mogą pojawiać się również w zawiadomieniach, zgłoszeniach składanych przed organem powołanym do ścigania lub orzekania w sprawach o przestępstwa” – wyrok SN z dnia 27 marca 2018 r., III KK 356/17, Lex nr 2473765.

⁴¹ Wyrok SN z dnia 27 września 1935 r., III K 819/35, „Zbiór Orzeczeń Izby Karnej Sądu Najwyższego” 1936, poz. 121.

⁴² Uchwała SN z dnia 18 lutego 1961 r., VI KO 29/59, Lex nr 115684.

odpowiedzialności karnej za zniesławienie⁴³. Stanowisko to spotkało się jednak z krytyką zarzucającą, iż taki sposób zachowania mieści się w ramach przysługującego podejrzanemu (oskarżonemu) kontratypu prawa do obrony⁴⁴. Podnosi się również trudności w udowodnieniu prawdziwości postawionego zarzutu. Zatem: „Konieczność tolerowania przez funkcjonariuszy Policji tego typu pomówień jest ceną, jaką muszą oni płacić za zabezpieczenie prawa do obrony oskarżonym”⁴⁵. Nie bez racji wskazuje się także, że:

Jeżeli podniesione zarzuty okazałyby się słuszne, wówczas wyjaśnienia oskarżonego nie stanowiłyby dowodu w sprawie (art. 171 § 7 k.p.k.). [...] Ewentualna odpowiedzialność oskarżonego z art. 212 § 1 k.k. i obawa przed nią mogłyby dodatkowo wpływać hamująco na zmianę wyjaśnień poprzez odwołanie uprzednio już złożonych z powołaniem się na to, że zostały one uzyskane w warunkach wyłączających swobodę wypowiedzi⁴⁶.

Jak się wydaje, podejrzany (oskarżony) zgodnie z przyjętą linią obrony może w treści składanych przez siebie wyjaśnień formułować wypowiedzi godzące w cześć innego podmiotu przy spełnieniu kilku wymogów. Po pierwsze, jak trafnie pisze W. Kulesza, „fundamentalne dla uczciwego procesu karnego prawo oskarżonego do obrony kończy się tam, gdy jedynym celem jego wypowiedzi przed sądem jest poniżenie innego człowieka”⁴⁷. Istotna jest zatem intencja, z jaką działa osoba składająca wyjaśnienia. Dominującym celem nie może być poniżenie innej osoby, wykorzystując fakt bycia przesłuchiwanym. Nawet wówczas, gdy podniesiony zarzut okazałby się nieprawdziwy, realizowane jest prawo do obrony. Oceniana wypowiedź musi ponadto wykazywać związek z zarzucanym czynem i składający depozycje powinien działać w uzasadnionym przekonaniu, że użycie przez niego określonej treści sformułowań ma znaczenie dla przyjętej przez niego linii obrony⁴⁸. Nie może zatem jedy-

⁴³ Uchwała SN z dnia 29 czerwca 1972 r., VI KZP 67/71, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Izba Wojskowa” 1972, z. 10, poz. 150.

⁴⁴ M. Cieślak, *Glosa do uchwały SN z dnia 29 czerwca 1972 r., VI KZP 67/71, „Państwo i Prawo”* 1973, nr 11, s. 182–186.

⁴⁵ A. Zoll, [w:] A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz. Tom 2*, Kraków 1999, s. 659–660.

⁴⁶ M. Błoński, *Odpowiedzialność oskarżonego za pomówienie a prawo do obrony*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 2018, t. CVI, s. 21.

⁴⁷ W. Kulesza, *Przestępstwa...*, s. 1083.

⁴⁸ M. Kucharczyk, *Pomówienie jako szczególny rodzaj „wyjaśnień” oskarżonego*, „Przegląd Sądowy” 2005, nr 4, s. 112; zob. także m.in.: K. Mioduski, [w:] J. Bafia, K. Mioduski, M. Siewierski, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 1987, s. 163; J. Waszczyński, *Zniesławienie i oszczerstwo, zniewaga, naruszenie nietykalności cielesnej*, [w:] I. Andrejew, L. Kubicki, J. Waszczyński (red.), *System Prawa Karnego. O przestępstwach w szczególności. Tom IV*, Ossolineum 1989, s. 101.

nie wykorzystywać sytuacji w prowadzonym postępowaniu karnym do pomówienia innego podmiotu⁴⁹.

9. Stosownie do art. 177 § 1 k.p.k.: „Każda osoba wezwana w charakterze świadka ma obowiązek stawić się i złożyć zeznanie”. Złożenie przez świadka depozycji jest zatem realizacją ciążącego na nim prawnego obowiązku. Dokonując prawnokarnej oceny zniesławiających zarzutów zawartych w składanych przez świadka zeznaniach, należy przyjąć, że obowiązek mówienia prawdy zwalnia zeznającego od troski o to, jakie będą skutki jego zeznań dla dobrego imienia innych podmiotów. Trafnie pisał J. Makarewicz, że:

Świadek zeznający przed sądem lub przed inną władzą ma obowiązek zeznawania prawdy [...]. Spełniając swój obowiązek, nie dopuszcza się żadnego bezprawia, obojętne jest, czy zdaje sobie sprawę z tego, że treść jego zeznań wychodzi na niekorzyść innej osoby, że jest zdolna poniżyć ją w opinii publicznej, obojętne jest nawet, czy na to się godzi. W wypadku tym sprawa psychicznego nastroju zeznającego zupełnie w grę nie wchodzi, o ile tylko świadek zezna prawdę w związku z przedmiotem przesłuchania [...]. Okoliczność, że świadek nie skorzystał z prawa uchylenia się od zeznawania, jest bez znaczenia⁵⁰.

W literaturze przewiduje się możliwość odpowiedzialności karnej w wypadku złożenia nieprawdziwych zeznań, ewentualnie w kwalifikacji kumulatywnej z art. 233 k.k.⁵¹ Trzeba jednak pamiętać – co zostało już wcześniej zaznaczone – że warunkiem odpowiedzialności karnej za przestępstwo z art. 212 k.k. jest działanie sprawcy z zamiarem. Oznacza to, że jeśli świadek złoży zeznania, w których zrelacjonuje subiektywnie postrzeganą przez niego rzeczywistość, wówczas gdyby później okazało się, że nie były one prawdziwe, to ze względu na działanie w błędzie (nawet nieusprawiedliwionym) co do znamion typu czynu zabronionego wykluczona jest odpowiedzialność karna za zniesławienie. Wynika to z konstrukcji umyślności (art. 9 § 1 k.k.), która w płaszczyźnie intelektualnej wymaga świadomości wszystkich okoliczności stanowiących znamiona typu czynu zabronionego.

599

10. W ramach czynionych dywagacji poświęconych zagadnieniu odpowiedzialności karnej za zniesławienie z uwagi na treść wypowiedzi w trakcie trwania postępowania karnego kilku słów wymaga kwestia o bardziej

⁴⁹ B. Kunicka-Michalska, *Prawo oskarżonego do obrony a fałszywe oskarżenie*, „Palestra” 1968, nr 6, s. 41–49.

⁵⁰ J. Makarewicz, *Kodeks karny z komentarzem*, Lwów 1938, s. 576.

⁵¹ A. Michór, *Uprawnienie strony i uczestnika postępowania cywilnego do obrony swoich praw a regulacja art. 212 k.k. i art. 213 k.k.*, [w:] L. Bogunia (red.), „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2008, t. XXIII, s. 195.

ogólnym charakterze. Sprowadza się ona do odpowiedzi na pytanie, czy w wypadku spełnienia opisanych wyżej przesłanek mamy do czynienia z pierwotnie legalnym zachowaniem (brak naruszenia normy sankcjonowanej, doprecyzowywanie płaszczyzny bezprawności), czy też okolicznością wtórnie wyłączającą bezprawność czynu, tj. pozaustawowy kontratyp.

Z cytowanych wypowiedzi piśmienniczych i orzeczniczych zdaje się wynikać, że chodzi o pozaustawową okoliczność kontratypizującą⁵². Przykładowo

obok kontratypu ustawowego przewidzianego w art. 213 k.k. w państwie prawa istnieją także kontratypy pozaustawowe, w tym kontratyp w postaci realizacji prawa do krytyki. Wtedy, gdy krytyka ta realizowana jest w piśmie o charakterze procesowym, w skardze kierowanej do władz, czy w zawiadomieniu o popełnieniu przestępstwa⁵³.

W literaturze karnistycznej nie brak jednak również zwolenników odmiennego podejścia. Jak pisze W. Kulesza, z zakresu aplikacji art. 212 k.k.

generalnie wyłączone są – jak się wydaje – sytuacje, w których kwestionowanie dobrego imienia osoby następuje w formule usprawiedliwiającej, w kategoriach społecznych, zniesławiającą treść wypowiedzi. Przyjąć można, że są to wszystkie przypadki mające społeczne uzasadnienie, a więc oparte na społecznie uznanej racji, przemawiającej za podniesieniem zarzutu wobec innej osoby. Skonstatować można przeto, że w tych przypadkach nie uaktywnia się norma sankcjonowana chroniąca cześć zewnętrzną podmiotu, nie ma przeto potrzeby badania wypowiedzi w kategoriach normy sankcjonującej, zawartej w treści art. 212 § 1 KK ani odwoływania się do kontratypu⁵⁴.

Bardziej przekonujące jawi się drugie z zaprezentowanych ujęć, zgodnie z którym w rozważanych sytuacjach tzw. dozwolonej krytyki w postępowaniu sądowym mamy do czynienia z pierwotnie legalnym zachowaniem. Wyznaczającą płaszczyznę bezprawności norma sankcjonowana dopuszcza pewien poziom zagrożenia dla dóbr prawnych, co jest związane z ich funkcją. Postępowanie zgodne z regułami ustalającymi

⁵² Zresztą takie ujęcie odpowiada ogólnej tendencji traktowania niektórych okoliczności pierwotnie legalizujących zachowanie jako kontratypów pozaustawowych. Przykładowo wskazać można na ryzyko sportowe (wyrok SN z dnia 7 stycznia 2008 r., V KK 158/07, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Izba Wojskowa” 2008, z. 5, poz. 34), ryzyko gospodarcze (wyrok SA w Gdańsku z dnia 23 października 2014 r., II AKa 251/14, Lex nr 1799207).

⁵³ Postanowienie SN z dnia 9 lipca 2013 r., II KK 152/13; tak też m.in.: postanowienie SN z dnia 17 grudnia 2001 r., II KKN 175/00, Legalis, nr 333498; wyrok SN z dnia 17 maja 2017 r., III KK 477/16, Lex nr 2307112.

⁵⁴ W. Kulesza, *Przestępstwa...*, s. 1174.

społecznie tolerowane zachowania nie przełamuje nakazu bądź zakazu wyrażonego w normie sankcjonowanej. Czyn jest wówczas pierwotnie legalny, nie wymaga usprawiedliwienia szczególnymi, wyjątkowymi okolicznościami⁵⁵. Dopiero przełamanie tych reguł powoduje, że określone zachowanie staje się bezprawne.

11. Konkludując, wypada stwierdzić, że z prawnokarnej perspektywy ocena wypowiedzi (ustnych bądź w formie pisemnej) w postępowaniu sądowym z całą pewnością nie jest łatwa. Szczególne znaczenie ma kontekst sytuacyjny, w jakim konkretna osoba działa. Nie znajdowałyby dostatecznego uzasadnienia teza, że uczestnicy takich postępowań za swoje podczas nich zachowania nie powinni w ogóle ponosić odpowiedzialności karnej. Istnieje jednak realne niebezpieczeństwo, że konsekwencją aplikacji w szerokim zakresie środków represji karnej będzie tzw. efekt zmrożenia, co z całą pewnością nie służyłoby dobru wymiaru sprawiedliwości.

Literatura

601

- Błoński M., *Odpowiedzialność oskarżonego za pomówienie a prawo do obrony*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 2018, t. CVI.
- Bodnar A., *Zniesienie odpowiedzialności karnej za zniestawienie i zniewagę*, [w:] M. Wyrzykowski (red.), *Prawa stają się prawem. Status jednostki a tendencje rozwojowe prawa*, Warszawa 2006.
- Bojańczyk A., *Ściganie zniestawień i zniewag internetowych*, „Edukacja Prawnicza” 2007, nr 2.
- Cieślak M., *Glosa do uchwały SN z dnia 29 czerwca 1972 r., VI KZP 67/71, „Państwo i Prawo” 1973, nr 11.*
- Czarny-Drożdżewski E., *Dziennikarskie dochodzenie prawdy a przestępstwo zniestawienia w środkach masowego komunikowania*, Kraków 2005.
- Daszkiewicz K., *Zniestawienie a krytyka naukowa*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1963, nr 3.
- Derlatka M., *Wolność prasy a ochrona czci*, „Jurysta” 2008, nr 9.
- Flis-Świeczkowska M., Snarski T., *Legislacyjny hard case – wokół propozycji dekryminalizacji zniestawienia*, „Przegląd Legislacyjny” 2012, nr 2.
- Fołta T., Mucha A., *Zniestawienie i znieważenie w Internecie*, „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 11.

⁵⁵ Tak m.in.: W. Wróbel, A. Zoll, *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2010, s. 170; P. Kardas, *Dozwolone ryzyko sportowe – pozaustawowy kontratyp czy element precyzujący płaszczyznę bezprawności?*, „Przegląd Sądowy” 2009, nr 1, s. 20–22.

- Gardocki L., *Europejskie standardy wolności wypowiedzi a polskie prawo karne*, „Państwo i Prawo” 1993, nr 3.
- Gardocki L., *Osoba publiczna musi mieć twardszą skórę*, „Rzeczpospolita” z dnia 19 sierpnia 1999 r., nr 190.
- Garlicki L., *Wolność wypowiedzi dziennikarza – przywileje i odpowiedzialność*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2010, nr 1.
- Hofmański P., Satko J., *Przestępstwa przeciwko czci i nietykalności cielesnej. Przegląd problematyki. Orzecznictwo (SN 1918–2000). Piśmiennictwo*, Kraków 2002.
- Hypś S., *Komentarz do art. 212*, [w:] A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Legalis 2019.
- Ilowiecki M., *Pomawianie i swoboda dziennikarska*, [w:] A.J. Szwarc (red.), *Prawno-karne granice dopuszczalnego pomawiania. Materiały Zjazdu Katedr Prawa Karnego (Gniezno, 26–29 września 2006 r.)*, Poznań 2008.
- Józwiak P., *Prawnokarna ochrona czci a postulaty uchylecia bądź rewizji art. 212 kodeksu karnego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2009, z. 3.
- Kardas P., *Dozwolone ryzyko sportowe – pozaustawowy kontratyp czy element precyzujący płaszczyznę bezprawności?*, „Przegląd Sądowy” 2009, nr 1.
- Kosmaty P., *Aspekty karne działalności medialnej*, Warszawa 2017.
- Kozielewicz W., *Odpowiedzialność sędziego za sformułowania zawarte w uzasadnieniu orzeczenia*, [w:] M. Mozgawa (red.), *Przestępstwa przeciwko czci i nietykalności cielesnej*, Warszawa 2013.
- Kucharczyk M., *Pomówienie jako szczególny rodzaj „wyjaśnień” oskarżonego*, „Przegląd Sądowy” 2005, nr 4.
- Kulesza W., *Glosa do wyroku SN z dnia 11 grudnia 1996 r., III KKN 98/96*, „Palestra” 1997, nr 9.
- Kulesza W., *Ochrona dobrego imienia człowieka przed zniestawieniem w przyszłym polskim kodeksie karnym*, [w:] J. Tylman (red.), *Reforma prawa karnego*, Łódź 1994.
- Kulesza W., *Odpowiedzialność za zniestawienie i zniewagę w polskim prawie karnym*, [w:] A.J. Szwarc (red.), *Prawnokarne granice dopuszczalnego pomawiania. Materiały Zjazdu Katedr Prawa Karnego (Gniezno, 26–29 września 2006 r.)*, Poznań 2008.
- Kulesza W., *Prawnokarna ochrona dobrego imienia osób pełniących funkcje publiczne w świetle wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 12 maja 2008 r. i nowelizacji kodeksu karnego z dnia 5 listopada 2009 r.*, [w:] V. Konarska-Wrzošek, J. Lachowski, J. Wójcikiewicz (red.), *Węzłowe problemy prawa karnego i kryminologii i polityki kryminalnej. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Andrzejowi Markowi*, Warszawa 2010.
- Kulesza W., *Prawnokarna ochrona dobrego imienia osób uczestniczących w życiu publicznym*, [w:] S. Waltoś (red.), *Problemy kodyfikacji prawa karnego. Księga ku czci profesora Mariana Cieślaka*, Kraków 1993.
- Kulesza W., *Przestępstwa przeciwko czci i nietykalności cielesnej*, [w:] J. Warylewski (red.), *System Prawa Karnego. Tom 10. Przestępstwa przeciwko dobrom indywidualnym*, Warszawa 2016.
- Kulesza W., *Zniestawiający zarzut „kolaboracji” a ochrona dobrego imienia osoby w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, [w:] M. Bojar-

- ski, J. Brzezińska, K. Łucarz (red.), *Problemy współczesnego prawa karnego i polityki kryminalnej. Księga jubileuszowa Profesora Zofii Sienkiewicz*, Wrocław 2015.
- Kulesza W., *Zniesławienie i zniewaga. Ochrona czci i godności osobistej człowieka w polskim prawie karnym – zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1984.
- Kulesza W., Kulesza J., *Usprawiedliwione naruszenie czci człowieka w polskim i niemieckim prawie karnym*, [w:] S. Waltoś (red.), *Księga dedykowana dr Ewie Weigend*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2011, t. XV.
- Kunicka-Michalska B., *Prawo oskarżonego do obrony a fałszywe oskarżenie*, „Palestra” 1968, nr 6.
- Kunicka-Michalska B., [w:] B. Kunicka-Michalska, J. Wojciechowska, *Przestępstwa przeciwko wolności sumienia i wyznania, wolności seksualnej i obyczajności oraz czci i nietykalności cielesnej*, Warszawa 2001.
- Makarewicz J., *Kodeks karny z komentarzem*, Lwów 1938.
- Malec-Lewandowski P., *Problematyka konstytucyjności penalizacji zniesławienia*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2012, nr 2.
- Michór A., *Uprawnienie strony i uczestnika postępowania cywilnego do obrony swoich praw a regulacja art. 212 k.k. i art. 213 k.k.*, [w:] L. Bogunia (red.), „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2008, t. XXIII.
- Mioduski K., [w:] J. Bafia, K. Mioduski, M. Siewierski, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 1987.
- Młynarska-Sobaczewska A., *Nieprawda a bezprawność. Wybrane zagadnienia z praktyki określania granic wolności prasy*, „Przegląd Sejmowy” 2008, nr 2.
- Płociennik W., *Charakterystyka zbiegu art. 212 § 1 k.k. i art. 234 k.k. (ze szczególnym uwzględnieniem konsekwencji materialnoprawnych i procesowych)*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2018, z. 1.
- Potulski J., *Wolność słowa w Internecie*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2009, nr 2.
- Rupar J., *Zniesławienie a dozwolona krytyka dziennikarska wobec osób publicznych*, „Prokuratura i Prawo” 2008, nr 11.
- Sawicki J., *Krytyka a zniesławienie i obraza*, „Państwo i Prawo” 1966, nr 3.
- Sieńczyło-Chlabicz J., *Dozwolona krytyka prasowa osób pełniących funkcje publiczne w orzecznictwie ETPCz*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2007, nr 4.
- Sieńczyło-Chlabicz J., *Granice dozwolonej krytyki działalności osób pełniących funkcje publiczne*, „Państwo i Prawo” 2006, nr 6.
- Skrzydło J., *Wolność słowa a ochrona prywatności osób powszechnie znanych w orzecznictwie ETPCz*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2009, nr 7.
- Stefański R.A., *Komentarz do art. 212*, [w:] R.A. Stefański (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Legalis 2019.
- Surkont M., *Zniesławienie a przestępstwa przeciwko wymiarowi sprawiedliwości*, „Nowe Prawo” 1982, nr 9–10.
- Surkont M., *Zniesławienie i znieważenie w polskim prawie karnym*, Gdańsk 1982.
- Surkont M., *Z zagadnień karnej ochrony czci*, „Nowe Prawo” 1977, nr 9.
- Sześciło D., *Paragraf 212. Karanie dziennikarzy za zniesławienie w polskiej praktyce*, Warszawa 2009.
- Warchoł M., *Szczególna staranność dziennikarza a karalność zniesławienia*, „Palestra” 2013, nr 9.

- Waszczyński J., *Zniesławienie i oszczerstwo, zniewaga, naruszenie nietykalności cielesnej*, [w:] I. Andrejew, L. Kubicki, J. Waszczyński (red.), *System Prawa Karnego. O przestępstwach w szczególności. Tom IV*, Ossolineum 1989.
- Wielichowska-Opalska K., *W obronie art. 212 k.k., czyli jak przekonać korzystających z prawa do krytyki, że nie grozi im odpowiedzialność karna za zniesławienie*, [w:] W. Cieślak, S. Steinborn (red.), *Profesor Marian Cieślak – osoba, dzieło, kontynuacja*, Warszawa 2013.
- Woźniak B., *Internetowy czat w świetle prawa karnego*, „Prokuratura i Prawo” 2011, nr 1.
- Wróbel W., Zoll A., *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2010.
- Zięba-Załucka H., *Granice (nie tylko konstytucyjne) krytyki osób sprawujących funkcje publiczne*, „Przegląd Sądowy” 2005, nr 7–8.
- Zoll A., [w:] A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz. Tom 2*, Kraków 1999.
- Żurakowska A., *Zasadność utrzymania art. 212 kodeksu karnego*, „Państwo i Prawo” 2015, nr 9.

Orzecznictwo

- Postanowienie SN z dnia 17 grudnia 2001 r., II KKN 175/00, Legalis nr 333498.
- Postanowienie SN z dnia 13 kwietnia 2012 r., IV KK 341/11, Legalis nr 490693.
- Postanowienie SN z dnia 9 lipca 2013 r., II KK 152/13, Lex nr 1352390.
- Postanowienie SN z dnia 17 sierpnia 2016 r., IV KK 53/16, Lex nr 2087823.
- Postanowienie SN z dnia 30 stycznia 2019 r., V KK 439/18, Lex nr 2634542.
- Uchwała SN z dnia 18 lutego 1961 r., VI KO 29/59, Lex nr 115684.
- Uchwała SN z dnia 29 czerwca 1972 r., VI KZP 67/71, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Izba Wojskowa” 1972, z. 10, poz. 150.
- Uchwała SN z dnia 24 lutego 1998 r., I KZP 36/97, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Izba Wojskowa” 1998, nr 3–4, poz. 12.
- Uchwała SN z dnia 11 stycznia 2006 r., I KZP 49/05, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Izba Wojskowa” 2006, nr 2, poz. 12.
- Uchwała SN z dnia 6 lipca 2016 r., SNO 25/16, Lex nr 2066020.
- Uchwała SN z dnia 18 października 2016 r., SNO 45/16, Lex nr 2148648.
- Uchwała SN z dnia 30 listopada 2016 r., SNO 49/16, Lex nr 2194888.
- Uzasadnienie postanowienia SN z dnia 17 grudnia 2001 r., II KKN 175/00, Legalis nr 333498.
- Wyrok SA w Gdańsku z dnia 23 października 2014 r., II AKa 251/14, Lex nr 1799207.
- Wyrok SN z dnia 27 września 1935 r., III K 819/35, „Zbiór Orzeczeń Izby Karnej Sądu Najwyższego” 1936, poz. 121.
- Wyrok SN z dnia 7 października 1935 r., III K 1146/35, Lex nr 373130.
- Wyrok SN z dnia 11 grudnia 1996 r., III KKN 98/96, Lex nr 28678.
- Wyrok SN z dnia 15 września 1970 r., V KRN 311/70, Lex nr 21332.
- Wyrok SN z dnia 18 grudnia 2000 r., IV KKN 331/00, Lex nr 51135.
- Wyrok SN z dnia 23 maja 2002 r., V KKN 435/00, Lex nr 53916.
- Wyrok SN z dnia 12 lipca 2007 r., IV KK 75/07, Lex nr 277263.

Wyrok SN z dnia 7 stycznia 2008 r., V KK 158/07, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Izba Wojskowa” 2008, z. 5, poz. 34.

Wyrok SN z dnia 26 marca 2015 r., V KK 329/14, Lex nr 1666919.

Wyrok SN z dnia 17 maja 2017 r., III KK 477/16, Lex nr 2307112.

Wyrok SN z dnia 20 marca 2018 r., II KK 357/17, Lex nr 2472500.

Wyrok SN z dnia 27 marca 2018 r., III KK 356/17, Lex nr 2473765.

Wyrok SO w Krakowie z dnia 24 maja 2017 r., IV 1Ka 59/17, niepubl.

Akty prawne

Ustawa z dnia 26 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze (Dz.U. z 2019 r. poz. 1513 ze zm.).

Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych (Dz.U. z 2020 r. poz. 75 ze zm.).

Ustawa z dnia 11 kwietnia 2001 r. o rzecznikach patentowych (Dz.U. z 2019 r. poz. 1861).

Ustawa z dnia 28 stycznia 2016 r. – Prawo o prokuraturze (Dz.U. z 2019 r. poz. 740 ze zm.).

Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2020 r. poz. 85 ze zm.).

Netografia

<http://www.hfhr.pl/so-w-lublinie-swiadek-znieslawil-oskarzonego-podczas-rozprawy/> (dostęp: 4.02.2020).